

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

De verhalen in en achter de genadebrief: misdaad, intriges en sociale portretten

[Bespreking van: W. Prevenier, P. Arnade (2015) *Onze gratie en genade: misdaad en vergiffenis in de Bourgondische Nederlanden*]

van Kleij, N.

Publication date

2016

Document Version

Final published version

Published in

Madoc

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

van Kleij, N. (2016). De verhalen in en achter de genadebrief: misdaad, intriges en sociale portretten: [Bespreking van: W. Prevenier, P. Arnade (2015) *Onze gratie en genade: misdaad en vergiffenis in de Bourgondische Nederlanden*]. *Madoc*, 30(2), 116-118.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

M
Museum Overijse
de Markt

MADOC

Tijdschrift over de Middeleeuwen

MADOC

Tijdschrift over de Middeleeuwen,
verschijnt viermaal per jaar

REDACTIE

Marleen Boeve, Nelleke IJssennagger, Ludo Jongen, Sven Meeder,
Martine Meuwese, Yvonne Vermijn

REDACTIEADRES

Madoc, Drift 6, 3512 BS Utrecht
e-mail: madoc@verloren.nl

KOPIJDATUM

Madoc 31 (2017) 1: 15 januari 2017

BASIS-LAYOUT

Jan Johan ter Poorten, Aperta

PRIJS

abonnement € 30,- per jaar
introductietarief (1 jaar geldig) en studenten € 15,- per jaar
losse nummers € 8,-

UITGAVE, ABONNEMENTENADMINISTRATIE EN ADVERTENTIES

Uitgeverij Verloren, Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum
tel. 035-6859856, fax 035-6836557, e-mail bestel@verloren.nl
Bankrekening NL44INGB0004489940

Madoc is gelieerd aan Firapeel, vereniging voor mediëvistiek
(www.firapeel.nl), en het Utrecht Center for Medieval Studies
van de Universiteit Utrecht

ISSN 0922-369-X

OMSLAG

Diefstal van de relieken van de heilige Nicolaas in Myra om ze onder te brengen in de kathedraal van Bari. Uit: Jean de Vignay, *Miroir historial* (Parijs 1400-1310) vol. 4 (Den Haag, Koninklijke Bibliotheek, 72 A 24, fol. 38r).
Foto: Koninklijke Bibliotheek, Den Haag, zie p. 80.

R

De verhalen in en achter de genadebrief

Misdaad, intriges en sociale portretten

De bekende microgeschiedenissen van Le Roy Ladurie (Montaillou, 1975) en Zemon Davis (*The Return of Martin Guerre*, 1983) hebben aangetoond dat juridische bronnen een uitvoerige en tot de verbeelding sprekende inkijk in de middeleeuwse samenleving kunnen geven. Met hun boek *Onze gratie en genade* plaatsen Walter Prevenier en Peter Arnade zichzelf nadrukkelijk in diezelfde traditie, gebruikmakend van een aantal genadebrieven die zijn gestuurd naar het Bourgondische hof aan het eind van de veertiende en de vijftiende eeuw. Een half jaar na de oorspronkelijke Engelstalige editie, *Honor, vengeance, and social trouble. Pardon letters in the Burgundian Low Countries* (Cornwell University Press: Ithaca, 2015), bieden zij een aantrekkelijk geschreven kennismaking met de wereld van misdaad en vergiffenis en leggen zij uit hoezeer genade nauw verbonden was met de socioculturele en politieke context.

Het vragen van gratie aan de heersende vorst was een middel dat door leden uit de verschillende sociale lagen van de laatmiddeleeuwse samenleving werd gebruikt, veelal om onder een terdoodveroordeeling uit te komen. De brieven zijn dan ook persoonlijke versies van waarheden en verhalen, bedoeld om vergiffenis te krijgen en opgesteld in een juridische context. Zodoende zijn de brieven zowel een narratieve als juridische tekst, vol met sociale, culturele en politieke connotaties. Prevenier en Arnade opperen daarnaast dat de brieven zeer nauw verbonden waren met literaire tradities. Zo tonen ze aan dat de brieven sterke overeenkomsten laten zien met de *Cent Nouvelles Nouvelles*, honderd korte verhalen geschreven voor Filips de Goede (regerend van 1419 tot 1467). De auteurs zijn zich bewust van de intertekstualiteit, maar interpreteren de bronnen als 'sociale tekst, als een die toegang biedt tot de bredere sociale wereld' (p. 14). In vier hoofdstukken, naast een inleiding en een concluderend stuk, bespreken de auteurs de raakpunten tussen de genadebrieven en de sociale wereld, met als centrale thema's hun politieke functie, 'eer' en gen-

TITEL

Onze gratie en genade.
Misdaad en vergiffenis in de
Bourgondische Nederlanden

AUTEUR

Walter Prevenier
en Peter Arnade

UITGEVER

Houtekiet-Omniboek
Antwerpen-Utrecht

OMVANG

335 p., geïll.

ISBN

978-94-0190-685-2

PRIJS

€ 22,50

der. De meeste behandelde brieven zijn vervolgens na elk hoofdstuk in hun geheel en vertaald naar modern Nederlands terug te lezen.

Dit boek voor een breed geïnteresseerd publiek is vooral een zeer levendige *close reading* van laatmiddeleeuwse bronnen. De oorspronkelijke Engelstalige editie, die zich meer profileert als academische publicatie, is voornamelijk bedoeld voor Amerikaanse studenten en vult dan ook een lacune in de Engelstalige literatuur. Ongetwijfeld fungeert het overzees als een prima inleidende studie naar de Bourgondische wereld van misdaad, genade en motieven daarvoor. Zo biedt de inleiding een beknopte en degelijke uitleg van de bronnen en de oorsprong van dit materiaal. Voor de lezer die reeds bekend is met het onderwerp en het werk van de auteurs, is het echter al snel een herhaling van zetten. Het uitgangspunt dat een bron als de genadebrief een geconstrueerde en strategische tekst is, maar desalniettemin een sociale studie toelaat, is in recente literatuur toch al wel breed gedragen. De lezers die al bekend zijn met de materie, zullen niet echt worden uitgedaagd, en het valt op dat de verwijzingen en bibliografie vooral veel traditionele werken bevatten. De aangehaalde meer recente publicaties, niet geheel toevallig veel Amerikaanse, alsmede de rijke – vooral Vlaamse en Franse – categorie van standaardwerken over de Bourgondische staat en laatmiddeleeuwse misdaad en rechtspraak, vormen wel een gezond fundament voor de lezer die juist kennismaakt met dit soort bronnen en thema's.

Voor lezers uit de beide categoriën vallen de eerste twee hoofdstukken vermoedelijk wat tegen. Er ontbreekt toch enige duidelijkheid over de exacte relevantie van de selectie genadebrieven. Waarop is de keuze van deze brieven precies gebaseerd, anders dan hun aansprekendheid? En hoe verhouden de behandelde genadebrieven zich tot de in totaal 2339 titels die zich in het archief van het Bourgondische hof bevinden? Daarnaast vallen de analyse van de brieven en de conclusies die de auteurs daaruit trekken in de eerste hoofdstukken wat tussen wal en schip, met als gevolg dat het geheel wat onoverzichtelijk is. Soms wordt twee keer bijna hetzelfde gezegd en soms spreken de auteurs zichzelf tegen. Zo luiden de auteurs in de inleiding *gender* nadrukkelijk als thema in, om vervolgens na 134 pagina's te concluderen dat het beschikbare corpus te mager is om conclusies te trekken over *gender* en genade, 'behalve dan dat vrouwen uitzonderlijk waren als supplianten'. Door de opbouw van de eerste hoofdstukken en door de keuze om niet te veel aandacht te besteden aan de definiëring van bijvoorbeeld een centraal thema als 'eer', slagen de auteurs er maar ten dele in om de link te leggen met ideeën over huwelijk, familie, gemeenschap, eer en wraak.

De aanpak en verwerking van de thema's komen in het derde en vierde hoofdstuk daarentegen een stuk beter uit de verf. De auteurs weten in het derde hoofdstuk op zeer boeiende en levendige wijze

‘de grote politiek’ te linken aan schakingen van vrouwen. Tegelijk bespreken ze de sociale dreiging voor en de positie van vrouwen die bij schaking ter sprake komt. Noties van eer en schaamte (onlosmakelijk verbonden met mannelijkheid en vrouwelijkheid) worden gekoppeld aan een degelijk overzicht van middeleeuwse opvattingen over bijvoorbeeld het huwelijk. Het ontleden van de narratieven in de genadebrieven geeft zo een goed beeld van juridische praktijken alsmede de ideeën over geweld tegen vrouwen, vrouwenroof en de connecties met politieke en sociale mobiliteit. Hoewel Prevenier en Arnade de bronnen toch vooral zien als een bewijs dat een soevereine vorst de ultieme scheidsrechter was en kon handelen zoals hij wenste, lukt het hen om de wereld achter de bronnen te verklaren, als motief en als enscenering.

In het vierde hoofdstuk werkt dat het best. De lezer maakt kennis met het ‘verhaal in de genadebrief’ over de schaking van ene Maria van der Hoeven in 1475 en de worsteling van haar schaker Mathieu Cricke om zich neer te zetten als het moreel superieure personage. De zaak kan, in tegenstelling tot de meeste behandelde brieven, worden aangevuld met andere juridische documentatie zoals getuigenissen. De uitwerking is sterk, met een scherp oog voor de positie van Maria van der Hoeven – die zelf in de zaak ogenschijnlijk niet was gehoord – en hoe zij als vrouw werd neergezet. Duidelijk wordt dat de genadebrief en andere rechtsdocumenten elkaar kunnen tegenspreken en de hoofdpersonen continu in een ander daglicht zetten. Daarmee geven Prevenier en Arnade een uitstekend voorbeeld van de logica in rechtsbronnen, geplaatst in de brede sociale, culturele en politieke context van de laatvijftiende-eeuwse Bourgondische Nederlanden.

Prevenier en Arnade zijn grote kenners van de Lage Landen in de Bourgondische periode en het boek straalt uit dat ze met plezier de genadebrieven en hun hoofdpersonen hebben bestudeerd. Bij vlaggen worden mooie sociale portretten – met name die van Maria van der Hoeven – gepresenteerd, levendig beschreven en verbonden met persoonlijke en politieke intriges. Ook de wereld van onder meer huwelijk, prostitutie, eer en mannelijkheid komt mooi uit de verf. Het boek is daarmee voor de geïnteresseerde lezer en student een goede inleiding tot rechtsbronnen als sociale teksten en de potentie van dit materiaal voor het beantwoorden van vragen over sociale orde en politiek gezag. Met dat publiek indachtig is de doelstelling van Prevenier en Arnade, namelijk om de genadebrief te koppelen aan de sociale normen van de laatmiddeleeuwse samenleving, behaald.

NATHAN VAN KLEIJ

MAAIKE VAN BERKEL is hoogleraar Middeleeuwse Geschiedenis aan de Radboud Universiteit. Zij doet onderzoek naar de geschiedenis van het Midden-Oosten.

RIANNE HAAK studeerde middeleeuwse en vroegmoderne geschiedenis aan de Universiteit Leiden. Tijdens haar bachelor deed zij onderzoek naar de rol van vrouwen bij conflictbeheersing in saga-IJsland. Haar masterscriptie ging over het dynastieke huwelijk in de buitenlandse politiek van Europese vorsten rond 1500. Momenteel werkt zij als vrijwilliger op het redactie bureau van BMGN-Low Countries Historical Review.

ELIZABETH DEN HARTOG is universitair docent Middeleeuwse Kunst en Architectuur bij het tegenwoordige LUCAS (Leiden University Centre for the Arts in Society) Instituut. Daarnaast werkt zij nauw samen met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed op het gebied van de bouwsculptuur. In november 2015 verscheen haar monografie *De bouwsculptuur van de Dom van Utrecht. Een andere kijk op de bouwgeschiedenis*.

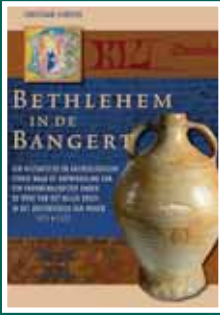
LUDO JONGEN is mediëvist.

NATHAN VAN KLEIJ is promovendus geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam. Zijn onderzoek richt zich op laatmiddeleeuwse stedelijke rechtsruimten, in vorm en uiterlijk, hoe deze publieke opinie faciliteerden en hoe zij door de stedelijke gemeenschap werden gebruikt.

SIGRID LUSSENBURG voltooide in 2015 de onderzoeksmaster Medieval Studies aan de Universiteit Utrecht. Haar specialisatie is Arthurliteratuur. Momenteel is ze op zoek naar werk.

GERRIT VERHOEVEN is freelance historicus, archivaris en antiquair.

ED VAN DER VLIST is conservator middeleeuwse handschriften bij de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag.

Christiaan Schrickx, **Bethlehem in de Bangert**. Een historische en archeologische studie naar de ontwikkeling van een vrouwenklooster onder de Orde van het Heilig Kruis in het buitengebied van Hoorn (1475-1572), ISBN 978-90-8704-533-3, € 49,-

Na de grote stichtingsgolf van kloosters ontstond in de Bangert een nieuwe kloostergemeenschap. Schrickx beschrijft waarom het klooster werd gesticht en hoe men er het kloosterleven vormgaf.

Orlanda S.H. Lie, Martine Meuwese, Mark Aussems, Hermina Joldersma, **Christine de Pizan in Bruges**. Le Livre de la Cité des Dames as Het Bouc van de Stede der Vrouwen (London, British Library, Add. 20698), ISBN 978-90-8704-539-5, € 20,-

This volume describes the background of Jan de Baenst (commissioner of the translation), the codicological aspects, the highly original illumination program and the translator's personal epilogue.

Het leven en de fabels van Esopus. Teksteditie met inleiding, hertaling en commentaar door Hans Rijns en Willem van Bentum, (MT 15), 471 blz., paperback, geïllustreerd, ISBN 978-90-8704-567-8, €49,-

Dit boek bevat een editie en hertaling van Dye hystorien ende fabulen van Esopus, gedrukt in 1485 door Gheraert Leeu. De hertaling is is geïllustreerd met 186 originele houtsnedden. De inleiding biedt informatie over de de legendarische Griekse fabelverteller Esopus, die omstreeks de zesde eeuw vóór Christus zijn vermakelijke en leerzame dierenverhalen schreef.

UITGEVERIJ VERLOREN

Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum
tel. 035-6859856, fax 035-6836557
www.verloren.nl • bestel@verloren.nl